

ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ- ПСИХОЛОГІВ

У сучасних умовах розвитку практичної психології спостерігається постійне зростання попиту на проведення психологічних тренінгів. Ці технології мають надзвичайно широкий спектр застосування в різних сферах діяльності (психології, педагогіці, медицині, політиці, бізнесі тощо) з метою профілактики, корекції, навчання, розвитку особистості. Саме тому тренінги викликають гостру зацікавленість у спеціалістів [3; 7; 9 та ін.]. Проте, поряд з позитивними оцінками, у літературі зустрічаються дані про наявність проблемних питань, пов'язаних із теоретико-методологічними засадами та методичними умовами їх проведення [6; 10 та ін.].

У деяких дослідженнях [9; 14 та ін.] ідеться про те, що в галузі психологічного тренінгу практика має тенденцію випереджати теорію. Останнє породжує певні проблеми щодо використання психологічних тренінгів в аспекті відповідності завдань, що на них покладаються. Особливої актуальності в цьому аспекті набуває проблема компетентності тренера як центральної діючої особи його реалізації. Адже психологічний тренінг можна назвати потужним інструментом психологічного впливу, і саме від ведучого залежить його якість та результативність, і що найголовніше – психічне здоров'я кожного учасника, за яке тренер несе відповідальність.

Неоднозначні теоретичні підходи щодо змісту психологічних тренінгових технологій, упереджена

практична переоцінка ефективності їх застосування з боку практиків ускладнює процес підготовки фахівців до їх використання. Останнє вказує на необхідність суттєвих змін щодо вдосконалення системи навчання психологів.

Саме зазначені моменти та недостатність розробки цієї проблеми в сучасній психології окреслили мету дослідження, спрямовану на розкриття психологічного змісту тренінгових технологій та визначення оптимальних умов підготовки майбутніх психологів до їх використання.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання: уточнити сутність та визначити специфічні особливості змісту психологічних тренінгових технологій; виділити теоретико-методологічні засади побудови і методичні вимоги до використання психологічних тренінгових технологій; розкрити місце психологічного тренінгу в професійній діяльності психолога та основні вимоги до нього як тренера; дослідити рівень підготовленості студентів-психологів до використання тренінгових технологій на різних етапах їх навчально-професійної діяльності; розробити й апробувати цілеспрямовану систему підготовки студентів-психологів до використання психологічних тренінгових технологій.

Узагальнення досліджень з означеної проблеми [2, 3, 11 та ін.] дозволило виявити найбільш суттєві ознаки, які характеризують специфіку саме психологічних тренінгів, якими є: опора на певну психологічну

концепцію, котра трансформується в напрямку його спрямованості; повторюваність, тобто регулярне виконання вправ, зорієнтованих на бажану зміну певних властивостей та якостей особистості; технологізованість, тобто регламентованість його побудови і використання; навчальна спрямованість; емоційно-прагматичний аспект дій.

З огляду на вищенаведене, нами визначено психологічний тренінг як навчальну психотехнологію, зорієнтовану на бажану зміну певних якостей, властивостей та станів особистості. Таке тлумачення, з одного боку, може розширюватися з урахуванням конкретного виду тренінгу, а з іншого, – має свою специфічність, яка не дозволяє ототожнювати його з іншими суміжними поняттями.

Внаслідок виконаних досліджень виявлено, що досвід використання психологічних тренінгових технологій має певні історичні передумови. Спираючись на відомості, подані в роботах деяких фахівців [3, 14, 19 та ін.], нами виділено й охарактеризовано основні періоди в історії виникнення і поширення тренінгових технологій: донауковий; становлення методології тренінгових технологій та період відпрацювання системних вимог до побудови тренінгів й суттєвого розширення практики їх використання.

Сучасний етап характеризується поширенням використання під час розробки тренінгових технологій різних методологічних теорій, що сформувалися в попередні часи, виникненням нових комбінованих систем, широким застосуванням у багатьох видах людської діяльності та наявністю відповідних стандартів.

Так, умовно можна виділити 7 основних підходів, що створюють теоретико-методологічні засади сучасних тренінгових технологій: глибинно-психологічний [18, 20 та ін.], біхевіоральний [17, 21 та ін.], гуманістичний [12, 22, 23 та ін.], гештальтпсихологічний [4 та ін.], нейро-лінгвістичний [5 та ін.], а також підходи, засновані на рефлексивній [8, 15 та ін.] та діяльнісній теоріях [1, 13 та ін.]. Кожний з цих підходів висуває окремі, специфічні вимоги до структури тренінгу, до розробки плану і програми, до основних складників тренінгових занять, до реалізації конкретних тренінгових вправ, до оцінки змістових результатів тренінгу, до тренера та його помічників, до комплектування груп учасників, до умов проведення. Дотримання цих вимог психологом-тренером є необхідним фактором ефективності використання тренінгів у межах певної теоретико-методологічної основи. Відсутність компетентності фахівця щодо теоретико-методологічних засад тренінгових технологій може призвести до непередбачених наслідків.

Виникнення великої кількості психологічних тренінгових технологій вимагає визначення необхідних позицій щодо їх класифікації. Згідно з нашим підходом, психологічні тренінги можна поділяти з урахуванням цільової спрямованості, теоретико-методологічного підходу, форми організації тренінгових занять, кількості учасників, характеру впливу на психіку, сфери діяльності, в якій вони використовуються.

Під час вивчення різних аспектів професійної діяльності практичного психолога [7, 10 та ін.] використання тренінгових технологій розглядають як важливу умову професійно-

психологічної компетентності завдяки їх багатofункціональності та можливості застосування в різних сферах діяльності. Також доведено, що застосування зазначених технологій висуває високі вимоги як до підготовки тренерів (базових психологічних знань, практичної підготовки, оволодіння спеціальними знаннями, пов'язаними з реалізацією тренінгових технологій), так і до їхньої особистості (певного рівня комунікативності, здатності до рефлексії власного стану та почуттів, емпатійності, емоційної стійкості, креативності, самоконтролю, саморегуляції та ініціативності). Водночас, вивчення навчальних психологічних дисциплін у системі професійної підготовки психолога дозволяє констатувати, що незважаючи на включення до їхнього змісту окремих модулів, які прямо чи опосередковано зорієнтовані на формування компетентності в майбутніх фахівців щодо використання психологічних тренінгових технологій, загалом цей процес характеризується певною неузгодженістю, дублюванням окремих позицій, відірваністю теоретичних знань від практичних і невисоким рівнем сформованості відповідальності щодо розробки, організації та проведення тренінгів.

У цьому сенсі перспективним є проведення поглибленого дослідження рівня підготовленості студентів-психологів до використання тренінгових технологій, побудова цілеспрямованої системи підготовки майбутніх тренерів у процесі отримання професійної освіти.

У своєму дослідженні ми виходили з припущення про те, що використання психологічних тренінгових технологій спирається на певні теоретико-

методологічні засади, яких може бути кілька. При цьому, залежно від специфіки тренінгу, з-поміж них виокремлюють системоутворювальні, опора на які дозволяє оптимізувати процес побудови та реалізації тренінгу.

Підготовка студентів-психологів до використання тренінгових технологій детермінується як спеціальними організаційно-методичними умовами так і певними особливостями їх особистості. Систематизувавши перші та визначивши останні, ми зможемо побудувати таку систему, яка дозволить суттєво підвищити рівень фахової підготовленості студентів-психологів до використання тренінгових технологій.

Вихідними передумовами до проведення емпіричного дослідження фахової підготовленості студентів-психологів до використання тренінгових технологій були: а) узагальнені науково-практичні відомості та результати опитування досвідчених психологів щодо найбільш суттєвих ознак підготовленості до використання тренінгових технологій [6, 14 та ін.]; б) побудована на підставі цих відомостей модель складників фахової підготовленості до використання тренінгових технологій, що включає: базову підготовленість (загальні знання психологічної науки та її галузей, тобто загальної психології, історії психології, педагогічної, вікової, соціальної, диференціальної психології тощо), спеціальну теоретичну підготовленість (знання основ психокорекції та психотерапії, обізнаність про методи і технології розвивально-корекційної спрямованості та їх теоретико-методологічні засади, ознайомленість із прийомами, що базуються на різних психологічних теоріях, а також

опанування спеціальних теоретичних знань про тренінгові технології взагалі, їх класифікації, ефективність, особливості їхньої структури та планування змісту, особистість ведучого), спеціальну практичну підготовленість, тобто набуття досвіду учасника тренінгу й оволодіння необхідними вміннями, пов'язаними із надбанням досвіду роботи тренера та ко-тренера, таких, як-от: уміння здійснювати контроль за ходом тренінгу, раціонально використовувати час, правильно подавати тренінгові вправи, імпровізувати, комбінувати тренінги тощо; в) результати вивчення навчальних планів та галузевого стандарту вищої освіти з підготовки фахівців з психології, що відображають можливість очікування сформованості в студентів певних теоретичних знань, необхідних майбутнім тренерам.

Наступним кроком в роботі було визначення методів та методик для проведення емпіричних досліджень. Виходячи з мети дослідження, в остаточному варіанті в комплекс методик увійшли: “Багатофакторний особистісний опитувальник” Р.Б. Кеттела та тест-опитувальник Л.П. Калінінського. Дослідження емоційної зрілості здійснювалося за методикою “Оцінка емоційної зрілості особистості” О.Я.Чебикіна. Для проведення самооцінювання було застосовано модифікований нами варіант шкали Т.В. Дембо – С.Я. Рубінштейн “Розміщення себе на шкалі”. З метою визначення суттєвих складників психологічної підготовки тренерів та важливих у їхній роботі особистісних якостей було використано розроблений нами спеціальний опитувальник для тренерів-практиків. Окрім того, у

роботі було застосовано розроблений нами опитувальник, спрямований на виявлення рівня підготовленості студентів-психологів до використання тренінгових технологій [16].

Вибірку склали студенти-психологи та досвідчені фахівці-тренери. Всього було обстежено 230 осіб.

Результати проведеного емпіричного дослідження виявили, що в більшості студентів-психологів незалежно від року навчання у вищому навчальному закладі рівень підготовленості до використання тренінгових технологій залишається недостатнім. Вони нездатні орієнтуватися в ознаках, за якими можна оцінити якість змісту тренінгу, недостатньо поінформовані про те, що найважливіше враховувати під час його проведення, не вміють виділити найбільш важливі моменти в ньому, не прагнуть використовувати певні тренінгові технології, самостійно дізнаватися про тренінгову діяльність зі спеціальної літератури. Водночас, визначена певна частина студентів з достатнім рівнем підготовленості до використання тренінгових технологій (35%), які відрізняються кращою обізнаністю щодо сутності тренінгу, найважливіших умов його проведення, використання отриманої під час тренінгу інформації в реальному житті, більш багатим досвідом участі в тренінгах, уміннями розпізнавати найбільш важливі моменти проведеного тренування, виділяти й обґрунтовувати негативність його моментів.

Порівняння середніх значень досліджуваних показників у студентів-психологів різних курсів дозволило визначити, що традиційна система підготовки орієнтована на поступове набуття ними достатнього

рівня загальної підготовленості до використання тренінгових технологій.

Поступовий характер підвищення підтверджується й при статистичній перевірці значущості відмінностей між групами. Так, між сусідніми групами студентів (1 та 2 курсів, 2 і 3 курсів, 3 та 4 курсів, 4 і 5 курсів) відмінності виявляються недостовірними. Високий рівень вірогідності мають відмінності між групами студентів 1 та 3 курсів ($t=2,74$; $p<0,01$), 1 і 4 курсів ($t=2,43$; $p<0,05$), 1 та 5 курсів ($t=3,44$; $p<0,01$), а також 2 та 5 курсів ($t=2,67$; $p<0,01$). Також протягом усього навчання у вищому навчальному закладі поступово формуються певні складники підготовленості до використання тренінгових технологій, такі, як здатність дати адекватне визначення тренінгу, знання про те, з чого необхідно починати оволодіння тренінгом, набуття певного досвіду участі в тренуваннях, уміння виділити найбільш важливі моменти проведеного тренування, наміри використовувати елементи такого тренування у своїй професійній діяльності, знання психологічних теорій, які можуть бути використані в тренінгових технологіях. Водночас майже не підвищується рівень знань щодо ознак, за якими можна оцінити якість змісту тренінгу, щодо відомостей про час зберігання у свідомості отриманого у процесі тренувань досвіду, а також щодо того, що найважливіше враховувати при їх проведенні. Рівень знань щодо підстав для класифікації тренінгів, спрямованості тренувальних вправ, шляхів використання отриманої під час тренінгу інформації, обізнаності в літературних джерелах і навчальних дисциплінах з проблем тренінгу, важливих особистісних та емоційно-

вольових якостей психолога-тренера суттєво зростає на 3-4 курсах навчання студентів-психологів, але надалі, на 5-му курсі, знижується. Такі зміни пов'язані з поступовим накопиченням студентами певного досвіду та подальшим переосмисленням своєї реальної компетентності як майбутнього фахівця.

Отже, загалом нами з'ясовано, що є очевидні прогалини та упущення в підготовці студентів до означеної діяльності.

Ураховуючи такий стан підготовленості майбутніх психологів до застосування зазначених технологій, наступним етапом реалізації мети дослідження стала розробка й апробація цілеспрямованої системи підготовки психологів до їх використання.

З огляду на основну мету та напрям нашого дослідження, а також враховуючи результати й наслідки теоретичного й емпіричного вивчення проблеми, зміст розробленої нами системи передбачає комплексне розв'язання таких завдань, як: формування в студентів уявлення про психологічні тренінгові технології, історичні передумови їх розробки та теоретико-методологічні засади цих технологій; надання студентам методичних рекомендацій щодо особливостей добору та техніки використання тренінгових вправ, розробки тренінгових програм і планів; організаційних умов проведення тренування; вимог до набору в групи та особливостей їх розвитку; змісту ролі, стилю, функцій ведучого та необхідних у тренерській діяльності особистісних якостей, здійснення контролю за ходом тренування та особливостей оцінювання його ефективності; створення умов і

надання можливості оволодіння різноманітними техніками психологічного впливу й уміннями з відрефлексування та корекції (відпрацювання) власних особистісних особливостей, що заважають тренерській діяльності; сприяння формуванню в студентів індивідуального стилю тренерської діяльності, психологічної культури і професійної ерудиції.

Запропонована система підготовки психологів до використання психологічних тренінгових технологій передбачає можливості її реалізації у процесі фахової підготовки психологів у межах спеціальної дисципліни системного проведення протягом одного семестру (з розрахунку в межах 90 академічних годин). На нашу думку, слід впроваджувати цю систему, починаючи з другого курсу, оскільки: по-перше, її оволодіння вимагає певного базового рівня знань, якого не мають першокурсники; по-друге, після запропонованої підготовки, необхідно приділити достатньо часу на її відпрацювання на практиці (у подальші роки навчання). Основними видами навчальної роботи було обрано теоретичні і практичні заняття, а також самостійна та позааудиторна робота.

Загалом система складається з трьох частин: першої – теоретико-діагностичної, другої – корекційної і третьої – практичної. Основними цілями теоретико-діагностичної частини є виявлення уявлень студентів про тренінгові технології, уточнення пов'язаних з ними понять, ознайомлення з їх класифікацією, теоретико-методологічними засадами, методичними рекомендаціями з підбору і техніки використання тренінгових вправ, вимогами до комплектування тренінгової групи,

фазами розвитку тренінгової групи тощо. Друга – корекційна частина, являє собою навчальний психологічний тренінг, під час якого учасники, по-перше, мають отримати досвід роботи в тренінгу, по-друге, визначити і навчитися розвивати якості, необхідні тренеру, по-третє, усвідомити власні особистісні комплекси й навчитися працювати над їх подоланням. На цьому етапі проводилася робота у двох групах, сформованих з урахуванням особистісних якостей, що потребують коригування. У кожній групі робота реалізовується з певними відмінностями, за окремим планом, її зміст передбачає формування основ рефлексивності, сензитивності та емпатії, ефективної комунікації, саморегуляції і самоконтролю, організаторських та лідерських якостей, креативності. Третя – практична частина розробленої нами системи включає набуття досвіду ко-тренера та отримання досвіду тренера.

Апробацію цілеспрямованої системи підготовки студентів-психологів до використання тренінгових технологій було проведено на базі Інституту психології Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського. За результатами проведеного діагностичного обстеження студентів було розподілено на 2 експериментальні групи. До складу першої групи «Е1» увійшло 14 учасників - студентів із достатнім рівнем сформованості особистісних якостей, необхідних тренеру. Друга група «Е2» складалася із 17 студентів, у яких визначено прояв якостей особистості, що можуть заважати в тренерській діяльності. При цьому, обидві групи студентів низько оцінювали власну обізнаність

щодо психологічного тренінгу.

Оцінка ефективності розробленої нами системи здійснювалася за результатами п'ятих самооцінювань студентами власних знань і вмінь щодо реалізації тренінгових технологій та експертної оцінки якості проведених студентами тренінгів. Перше самооцінювання – доекспериментальне, друге – після теоретико-діагностичної частини, третє – після корекційної, четверте – після практичної, паралельно з яким було проведено експертну оцінку реалізованих студентами тренінгів. Останнє – п'яте самооцінювання передбачалося після самостійної реалізації студентами тренінгів під час навчальної практики - для визначення відстроченого ефекту через 3 місяці після проведення формувального експерименту.

Отримані результати показали, що в студентів обох груп рівень виразності показників підготовленості до використання тренінгових технологій підвищився вже після першої (теоретичної) частини експерименту.

Дані, отримані під час 2-го самооцінювання, зросли порівняно з результатами доекспериментального тестування на 3-5 балів за тими показниками, що характеризують теоретико-методологічні знання і вміння щодо тренінгу, та на 1-2 бали за рештою показників, що характеризують практичні вміння, необхідні для проведення тренінгу. Після другої (корекційної) частини експерименту, тобто за результатами 3-ої самооцінки, зростання середніх оцінок усіх показників як у першій, так і в другій групах відбувається повільніше (на 0-2 бали).

Результати, отримані після завершення експерименту (4-ої самооцінка), тобто після того, як

учасники отримали досвід тренерської діяльності, також свідчать про зростання в обох групах рівня виразності всіх показників підготовленості не менше ніж на 0,5 бала, якщо порівнювати їх з даними 3-ої самооцінки.

Результати, отримані після відстроченого тестування (5-ої самооцінка), показують, що середні значення за всіма показниками в обох групах дещо зменшилися порівняно з даними 4 самооцінки. Але таке зниження (на 0,1-0,4 бала) є не суттєвим.

Якщо звернутися до показника, що характеризує загальну підготовленість до оволодіння тренінговими технологіями студентів обох експериментальних груп, то середні значення за ним зростають протягом експерименту більше ніж на 5 балів в обох експериментальних групах.

Статистичне порівняння попереднього, підсумкового та відстроченого тестувань з оцінкою достовірності зазначених змін у студентів обох груп засвідчило, що наведені вище зміни у виразності досліджуваних показників виявилися достовірними на високому рівні. Отже, отримані результати дозволяють стверджувати, що впровадження в навчання студентів-психологів обох варіантів розробленої нами системи істотно підвищує рівень їх підготовленості до використання психологічних тренінгових технологій.

Усе це дало підстави констатувати, що запропонована цілеспрямована система підготовки до використання тренінгових технологій виявилась ефективною для роботи зі студентами-психологами, оскільки дозволяє суттєво підвищити рівень їх професійної компетентності в здійсненні подальшої

Ф4 «регламентоване керування групою» 17,6%	П54(0,80)	Ф4 «Чутливість» 11%	П40(0,87) П39(0,84) П35(0,72) П58(-0,66)	Ф4 «Соціальна сміливість» 11,6%	П39(0,90)
))
	П56(0,74)				П36(0,90)
))
	П48(0,74)				П51(-0,78)
)	П61(-0,73)				
П38(0,70))				
)					
П46(0,67)					
)					

Примітка: П33 – замкнутість/товариськість, П34 – рівень інтелекту, П35 – стійкість/нестійкість, П36 – підкореність/домінантність, П37 – стриманість/імпульсивність, П38 – емоційність/висока поведінки, П39 – обережність/соціальна сміливість, П40 – жорстокість/чутливість, П41 – довірливість/підозрілість, П42 – практичність/розвиненість уяви, П43 – прямолінійність/дипломатичність, П44 – впевненість у собі/тривожність, П45 – консерватизм/радикалізм, П46 – конформізм/нонконформізм, П47 – низький/високий самоконтроль, П48 – розслабленість/напруженість, П49 – експресивність, П50 – саморегуляція, П51 – емпатія, П52 – спрямованість, П53 – діловитість, П54 – прагнення до домінування в групі, П55 – впевненість, П56 – вимогливість, П57 – впертість, П58 – поступливість, П59 – залежність, П60 – психологічний такт, П61 – чутливість, П62 – обізнаність про тему тренінгу, П63 – володіння різноманітними техніками та прийомами психологічного впливу; уміння: П65 – планувати зміст тренінгу, П66 – вносити в зміст тренінгу корективи (імпровізувати), П67 – здійснювати контроль за ходом тренінгу, П68 – раціонально використовувати час тренінгу, П69 – встановлювати контакт, П72 – відчувати настрій групи, П75 – досягати результативності тренінгу, П76 – правильно представляти вправи; П70 – якість мовлення тренера, П71 – організаторські здібності, П73 – володіння власним станом, П74 – емоційна насиченість тренінгу, П77 – загальна середня оцінка тренінгу.

Виконані в цьому плані роботи дозволили охарактеризувати кожний із п'яти стилів тренерської діяльності. Так, демонстративно-дистанційний стиль характеризується певною поступливістю, штучністю та регламентованістю у взаєминах з членами групи, орієнтацією на соціальні вимоги, разом з недостатньою емоційністю та неспроможністю швидко змінювати поведінку відповідно до ситуації тренінгу. Саме через такі особливості

в тренерській діяльності студентів з демонстративно-дистанційним стилем відчувалося дистанціювання від групи, відхід від мети роботи, обережність та зайва стриманість, знервованість і нерішучість під час проведення вправ.

Для студентів з консервативно-прагматичним стилем тренерської діяльності характерні владність, консервативність, непоступливість, підозрілість, надмірна нормативність поведінки, нечутливість до потреб

інших людей, зневажання роллю лідера в групі, що в тренерській діяльності призводить до невміння відчувати груповий настрій та змінювати свою поведінку відповідно до обставин, втрати емоційного компоненту тренерської діяльності. З іншого боку, притаманні їм впевненість, незалежність, розсудливість, обережність, розвинутий самоконтроль і володіння власним станом дозволяють добре організувати групу та точно й правильно проводити заплановані заходи.

Найбільш властивими для студентів з емпатійно-чутливим стилем є захопленість тренерською діяльністю, яка виражається в прагненні до підвищення професійної компетентності, а також висока комунікативна активність, відкритість, чуйність до проблем інших людей, володіння широким спектром експресивних засобів.

Для студентів інтелектуально-креативної групи властиві високий творчий потенціал, схильність експериментувати, імпровізувати, прагнення до саморозвитку, кмітливість, реалістичність і впевненість у власних можливостях, що є позитивними сторонами цього стилю, оскільки це сприяє створенню правильно побудованих, своєрідних та розгорнутих планів тренінгових занять. Водночас, притаманна цим студентам нестача енергійності, мінливість настою, відсутність тактовності, делікатності негативно позначається на ефективності їх роботи.

Студентам з імпровізаційно-ситуативним стилем властиві певна гнучкість поведінки, схильність до експериментування, самостійність, соціальна сміливість, незалежність та

впевненість у собі, що позначається на досконалій реалізації в тренерській діяльності різноманітних технік та прийомів психологічного впливу, здатністю добре відчувати настрій учасників та своєчасно реагувати на групову динаміку.

Водночас, певна непоступливість може в окремих ситуаціях перешкоджати результативності їх тренерської діяльності.

Запропоноване нами визначення індивідуальних стилів тренерської діяльності може стати підставою для розробки певних рекомендацій, які, у свою чергу, допоможуть тренерам усвідомлювати свої сильні та слабкі сторони у виборі певного стилю проведення тренінгу, визначати вид тренінгу, який буде найбільш вдалим для носія певного стилю, проводити тренінги з урахуванням індивідуальних можливостей та терапевтичних завдань.

Висновки:

1. Уточнено понятійну сутність та розкрито особливості змісту психологічного тренінгу на рівні його розуміння як навчальної психотехнології, зорієнтованої на бажану зміну тих чи інших якостей, властивостей та станів особистості. Характерними ознаками психологічних тренінгових технологій виступають: наявність певного теоретико-методологічного підґрунтя, технологізованість процесу, повторюваність вправ, орієнтованих на бажані зміни психологічних особливостей, навчальна спрямованість та емоційно-прагматичний аспект дій.

2. Узагальнено теоретико-методологічні засади та методичні вимоги до використання психологічних тренінгових технологій, які базуються на

глибинній, гуманістичній, гештальт-психології, рефлекторній, діяльнісній теорії та нейро-лінгвістичному програмуванні. Під час побудови та використання психологічного тренінгу важливим виступає урахування вимог до його структури, плану і програми, основних складників тренінгових занять, реалізації конкретних тренінгових вправ, оцінки змістових результатів тренінгу, ведучих тренінгу, комплектування груп учасників, умов проведення.

3. Доведено, що психологічний тренінг у системі професійної діяльності психолога має багатофункціональну спрямованість, як спеціальну, так і опосередковану: корекційну, розвивальну, профілактичну, навчальну, регулювальну та інші. При цьому, важливими для опанування та використання психологічних тренінгових технологій виступають такі риси особистості фахівця, як його комунікативність, здатність до рефлексії власного стану та почуттів, емпатійність, емоційна стійкість, креативність, самоконтроль, саморегуляція, ініціативність та ін.

4. Емпіричне дослідження засвідчило, що, незалежно від курсу навчання рівень підготовленості студентів-психологів до використання психологічних тренінгових технологій залишається недостатнім. Процес підготовки ускладнюється внаслідок неоднозначності позицій фахівців щодо змісту та цільового використання психологічних тренінгів, розрізненого та фрагментарного висвітлення в навчально-методичній літературі, навчальних планах і програмах з підготовки психологів умов щодо системного опанування та використання зазначених технологій.

Водночас, наявність у системі фахової підготовки студентів-психологів значної кількості дисциплін вказує на невикористаний потенціал у їхній фаховій підготовці щодо вміння орієнтуватися в ознаках, за якими можна аналізувати та оцінювати тренінги, розробляти і готуватися до їх проведення.

5. Розроблено систему підготовки майбутніх психологів до використання психологічних тренінгових технологій, яка дозволяє оптимізувати цей процес за рахунок: по-перше, інтеграції знань з різних спеціальних дисциплін; по-друге, системного і цілеспрямованого опанування теоретичними знаннями та практичними навичками; по-третє, урахування індивідуальних особливостей особистості майбутнього тренера та їх корекції.

6. Результати формувального експерименту з апробації розробленої системи засвідчили, що її застосування дозволяє підвищити рівень підготовленості студентів-психологів до використання психологічних тренінгових технологій за всіма виділеними її показниками. На зазначені зміни найбільший вплив мали знання щодо теоретичної підготовленості тренера, вправи, пов'язані із самостійним проведенням психологічних тренінгових технологій.

7. За даними формувального експерименту виділено п'ять стилів тренерської діяльності (дипломатично-дистанційний, консервативно-прагматичний, емпатійно-чутливий, інтелектуально-креативний, імпровізаційно-ситуативний), які важливо враховувати під час підготовки студентів-психологів.

Проведене нами дослідження не

охоплює всіх аспектів розглянутої проблеми. Перспективу подальшої роботи вбачаємо в поглибленні досліджень, пов'язаних із визначенням теоретико-методологічних засад тренінгових технологій, ураховуючи їх

специфіку і спрямованість використання, а також у вдосконаленні запропонованої системи з метою адаптації її для перепідготовки і підвищення кваліфікації фахівців-психологів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Абульханова-Славская К.А.* Деятельность и психология личности. – М.: Наука, 1980. – 335 с.
2. *Бакли Р., Кэйпл Дж.* Теория и практика тренинга. – СПб.: Питер, 2002.
3. *Большаков В.Ю.* Психотренинг. Социодинамика, упражнения, игры. – СПб.: Соц.-психол. Центр, 1996. – 379 с.
4. *Гештальттерапия: Теория и практика.* – М.: Апрель-Пресс, ЭКСМО – Пресс, 2000. – 320 с.
5. *Гриндер Дж., Бэндлер Р.* Из лягушек в принцы. – Воронеж: НПО «МОДЭК», 1993. – 208 с.
6. *Захаров В.П., Хрящева Н.Ю.* Социально-психологический тренинг: Учебное пособие / ЛГУ. – Л.: ЛГУ, 1989. – 55 с.
7. *Мілютіна К.Л.* Теорія та практика психологічного тренінгу: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2004. – 192 с.
8. *Павлов И.П.* Ответ физиолога психологам. – Киев.: Госмедиздат УССР, 1953. – 56 с.
9. *Петровская Л.А.* Теоретические и методические проблемы социально-психологического тренинга. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – 168 с.
10. *Пузиков В.Г.* Технология ведения тренинга. – СПб.: Издательство “Речь”, 2005. – 224 с.
11. *Рай Л.* Развитие навыков тренинга. – СПб.: Питер, 2002. – 256 с.
12. *Роджерс К.* Взгляд на психотерапию. Становление человека. – М.: ИГ “Прогресс”, 1998. – 199 с.
13. *Рубинштейн С.Л.* Основы общей психологии / Сост. А.В. Брушлинский, К.А. Абульханова-Славская; Гл. ред. В. Усманов. – СПб.: Питер, 2001. – 720 с.
14. *Рудестам К.* Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика. – М.: Прогресс, 1993. – 368 с.
15. *Сеченов И.М.* Элементы мысли. – СПб.; М.; Харьков, Минск, 2001. – 416 с.
16. *Синельникова Т.В.* Исследование профессиональной готовности будущих психологов к использованию тренинговых технологий //Научный вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського. Випуск 1-2. – 2005. – С. 3-9.
17. *Хьелл Л., Зиглер Д.* Теория личности: Основные положения, исследование и применение. – СПб.: Питер, 2001. – 608 с.
18. *Энциклопедия глубинной психологии.* – М.: MGM – Interna T. 2: Последователи Фрейда. – М.: Когито-Центр; МГ Менеджмент, 2002. – 410 с.
19. *Яценко Т.С.* Психологичні основи групової психокорекції. – К.: “Либідь”, 1996. – 264 с.
20. *Jung C. G.* Psychological types. Princeton, NJ: Princeton Univer. Press. – 1971. – 185 с.
21. *Lazarus A.* Behavior therapy and beyond. – London, 1971. – 240 с.
22. *Maslow A.* Motivation and personality. New York: Harper&Row. – 1954. – 254 с.
23. *Rogers C.* Client centered therapy. – Boston, 1951. – 188 с.

Подано до редакції 14.02.07

РЕЗЮМЕ

Исследование направлено на раскрытие сущности психологических тренинговых технологий и выявления путей совершенствования подготовки будущих психологов к их использованию. Выделены и описаны теоретико-методологические основы и методические требования к использованию психологических тренинговых технологий. Разработана и апробирована система подготовки будущих психологов к использованию психологических тренинговых технологий. Выявлены и описаны 5 стилей тренерской деятельности, которые важно учитывать при подготовке психологов: дипломатично-дистанционный, консервативно-прагматический, эмпатийно-чувствительный, интеллектуально-креативный и импровизационно-ситуативный.

SUMMARY

The research is dedicated to revealing psychological essence of some training technologies and determining the ways of training future psychologists for their usage. The theoretical and methodological grounds and methodical requirements for psychological training usage were singled out and described. The system of future psychologists training for using psychological training technologies was worked out and approbated. There were ascertained five styles of trainer's activity worth taking into consideration during psychologists' training: diplomatic-distant, conservative-pragmatic, empathic-sensitive, intellectual-creative, improvising-situational.